

تأثیر بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای: دیدگاه‌ها و چشم‌اندازها

مهرداد مرادی^۱، جهانبخش مرادی^۲، حسین کریمی فرد^۳، مجید روحی دهبه^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۸

چکیده:

بعد از تهاجم نظامی روسیه به اوکراین و تشدید شکاف و اختلاف بین روسیه و جهان غرب، نگرانی‌های زیادی در مورد پیامدها و تأثیر این تحولات بر روند مذاکرات هسته‌ای ایران پدید آمد و در بین تحلیل‌گران این سؤال به وجود آمده است که با شکل‌گیری بحران اوکراین و تنش به وجود آمده در بین کشورهای دخیل در پرونده‌ی هسته‌ای ایران، مذاکرات هسته‌ای ایران، چه مسیری را می‌پیماید. در این خصوص، ۵ دیدگاه در بین تحلیل‌گران شکل گرفته است که همانند طیفی از بی‌اثر بودن بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران تا تأثیرپذیری حداکثری خود را نشان می‌دهند. بر این اساس، سؤال اصلی که در اینجا وجود دارد این است که بحران اوکراین چه تأثیری بر مذاکرات هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران دارد؟ این مقاله با رویکردی توصیفی و تحلیلی نگاشته شده است و با در نظر گرفتن شواهد و قرائن موجود و با تمسک به نظریه‌ی آشوب و اثر پروانه‌ای، نتیجه‌ای که عاید شده این بوده است که علی‌رغم وجود دیدگاه‌ها و چشم‌اندازهای مختلف و بعضاً متضاد؛ بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران موثر واقع شده است و همین تأثیر باعث پیگیری سیاست تنش‌زدایی اکثریت کشورهای درگیر در این موضوع شده است؛ بنابراین، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با بهره‌گیری از این سیاست به روند قدرتمند شدن خود در منطقه ادامه داده و مذاکرات هسته‌ای را به سرانجامی برساند.

واژگان اصلی: بحران اوکراین؛ مذاکرات هسته‌ای؛ نظریه آشوب؛ اثر پروانه‌ای.

۱. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

۲. استادیار گروه روابط بین‌الملل، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران (نویسنده مسئول).

Email: Jmoradi7877@yahoo.com

۳. دانشیار گروه علوم سیاسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

۴. استادیار گروه روابط بین‌الملل، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

۱. بیان مسأله

در خصوص تأثیر بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران و گروه ۵ بعلاوه یک، دیدگاه‌هایی مبنی بر عدم تأثیر بحران مذکور بر مذاکرات وجود داشته است، ولی نکته حائز اهمیت این است که شرایط بین‌المللی و داخلی کشورهای درگیر در این بحران و مذاکرات هسته‌ای در هر مقطع زمانی دچار چه تغییراتی می‌شوند. اخیراً مذاکرات بین ایران و عربستان در حال انجام است و قرار است که روابط دیپلماتیک و اقتصادی و ... دوباره از سر گرفته شود. از طرفی، پیشرفت‌های هسته‌ای ایران به صورتی است که قابل برگشت نمی‌باشد. انتخابات ریاست جمهوری آمریکا در راه است و پیش‌بینی می‌شود که دوباره دموکرات‌ها بر سر کار بیایند. رهبر معظم انقلاب اسلامی (حفظه الله) فرمودند: «ما صریحاً اعلام می‌کنیم که حضور در جنگ اوکراین را قاطعانه رد می‌کنیم. به دروغ ادعا کردند ایران در جنگ اوکراین مشارکت دارد، ابداً چنین نیست و مقدمات این جنگ را آمریکا فراهم کرد و باز هم، سود این جنگ را کارخانه‌های اسلحه‌سازی آمریکا می‌برند و به همین دلیل، مانع از پایان جنگ اوکراین می‌شوند» (بیانات نوروزی رهبر انقلاب در حرم امام رضا (ع)، ۱/۱/۱۴۰۲). بنابراین، به نظر می‌رسد که برجام ۲ در مدل دیگری پیاده‌سازی شود و در مجموع موجب پیروزی سیاست خارجی ایران بر سیاست‌های خصمانه اسرائیل و دولت‌های متخاصم خواهد شد.

هرچند سخنان متناقض از زبان روسیه و آمریکا که نمایندگانشان در مذاکرات هسته‌ای وین حضور داشتند نشان می‌دهد که ایران ممکن است به قربانی رویارویی آمریکا و روسیه بر سر اوکراین تبدیل شود. سرگئی لاوروف، وزیر امور خارجه روسیه از در پیش بودن مسیری طولانی تا احیای برجام سخن می‌گوید، ولی وزارت امور خارجه آمریکا تأکید دارد که مذاکرات هسته‌ای در وین وارد مرحله‌ای شده که توافق را در دسترس قرار داده است. تغییر موضع روسیه که قبلاً برای احیای برجام اشتیاق نشان می‌داد، ریشه در بحران اوکراین دارد. این تغییر موضع مسکو، ایران را سردرگم کرد و فرصت بهره‌برداری ایران از مناقشه غرب و روسیه برای تأمین منافع خودش را از بین برد. ایران امیدوار بود که آمریکا به علت قرار گرفتن در برابر روسیه در بحران اوکراین، برای آن که تهران را از مسکو یا از محور پکن - مسکو دور کند، امتیازاتی به ایران بدهد. همچنین، ایران امیدوار بود تشدید خطر جنگ بر سر اوکراین، کشورهای اروپایی را که اصولاً به گاز روسیه وابسته هستند را به سمت بهره‌برداری از منابع انرژی ایران سوق دهد و ایران فرصتی طلایی برای به کرسی نشاندن خواسته‌هایش در مذاکرات وین به دست آورد. مسکو که فکر مقامات ایرانی را خوانده بود، به

سرعت محاسبات خود در خصوص ایران را به بحران اوکراین پیوند داد و روشن است در شرایط کنونی قصد ندارد مناقشاتی مثل مناقشه هسته‌ای با ایران را که کشورهای غربی در آن حضور دارند، آرام کند و به غربی‌ها فرصت بیشتری برای تشدید فشار بر روسیه در بحران اوکراین را بدهد. بنابراین، طبیعی است که مسکو در روند دستیابی به توافق در وین وقفه ایجاد کند.

معضل جدید تهران در مذاکرات وین این است که با کاهش نسبی شدت تهدیدها در بحران اوکراین که فرصت بیشتری به دیپلماسی داده است، ایران برگه‌ی فشار اوکراین را از دست داد. با آرام گرفتن بحران اوکراین، بار دیگر ایران در وین زیر ذره‌بین همه طرف‌ها به ویژه واشنگتن و مسکو قرار خواهد گرفت و به این ترتیب، مذاکرات وین تحت تأثیر تحولات بحران اوکراین، پیچیده‌تر از قبل خواهد شد (دیپلماسی ایرانی، ۸ اسفند ۱۴۰۱). بعد از تهاجم نظامی (عملیات ویژه) روسیه علیه اوکراین در تاریخ ۵ اسفند ۱۴۰۰، حرف و حدیث‌هایی پیش آمد مبنی بر اینکه آیا این بحران، گفتگوها در وین را تحت تأثیر قرار خواهد داد، یعنی آن را تسریع می‌کند یا منجر به کند شدن روند مذاکرات خواهد شد؟ (دنیای اقتصاد، ۸/۱۲/۱۴۰۰).

در این راستا، ادوارد ند پرایس^۱، سخنگوی سابق وزارت امور خارجه ایالات متحده آمریکا معتقد به ادامه تماس با روسیه در خصوص جلوگیری از دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای به رغم اشغال اوکراین بود (فحص، ۱۸ اسفند ۱۴۰۰). پرایس عقیده داشت که هرچند، حمله‌ی بی دلیل روسیه به اوکراین روابط دو جانبه ما با روسیه را تغییر داده است اما این در راستای منافع ملی مان است که هرگز به ایران اجازه دستیابی به سلاح هسته‌ای را ندهیم. حمله روسیه به اوکراین نباید چراغ سبزی به ایران برای تولید سلاح هسته‌ای یا حرکت به سمت مسیری برای دستیابی سریع به این تسلیحات باشد. جلوگیری از دستیابی ایران به ظرفیت ساخت سلاح هسته‌ای کماکان به نفع امنیت ملی ماست (دنیای اقتصاد، ۸/۱۲/۱۴۰۰).

به هر حال، سؤال اصلی که در اینجا وجود دارد این است که بحران اوکراین چه تأثیری بر مذاکرات هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران دارد؟ فرضیه‌ای که برای پاسخ به این سؤال مطرح شده است این بوده است که بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران موثر واقع شده است و همین تأثیر؛ باعث پیگیری سیاست تنش‌زدایی اکثریت کشورهای درگیر در این موضوع شده است. فلذا،

۱. Edward "Ned" Price

جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با استفاده از این سیاست به روند قدرتمندشدن خود در منطقه ادامه داده و مذاکرات هسته‌ای را متوج به نتیجه‌ای سودمند نماید.

۲. چارچوب نظری

عصر جدید را برخی از اندیشمندان مثل جیمز روزنا، عصر آشوب در سیاست جهان نام نهاده‌اند. آشوب البته در نظریات جدید، مدلولی متفاوت از واژگان آشنا با ذهن ما دارد، بدین معنا که بر خلاف تصور معمول، آشوب و آشوبناکی امروزه در هیأت یک نظریه، ضمن نقد نظریات خطی تبیین فرایندهای سیاسی و اجتماعی، به سیستم‌هایی اشاره دارد که ضمن نشان دادن بی‌نظمی، حاوی نوعی نظم نهفته در درون خود هستند و بیانگر رفتارهای نامنظم، غیر خطی و غیر قابل پیش‌بینی و پیچیده‌اند. به بیان دیگر، نظریه آشوب، قائل به وجود یک الگوی نظم غایی در تمام این بی‌نظمی‌هاست. از منظر نظریه آشوب، امرسیاسی و ساخت و سازمان‌یافتگی سیاسی، الزاماً از منطقی همانند منطق تجویزی نظریات خطی همانند نوسازی و وابستگی پیروی نمی‌کنند، بلکه امروزه مجموعه‌ای از متغیرها، باعث می‌شوند عناصر عرصه‌های خصوصی، عمومی و سیاسی و نیز در سطوح خرد و کلان، در خطوط ستیز و سازش با هم به پیش بروند و فضایی آشوبناک را برسازند. از منظر نگرش کنونی نظریه آشوب؛ شگفتی، تغییرات ناگهانی و سریع، ابهامات و خارج‌شدن همه چیز از کنترل در جهان کنونی، ویژگی هر سیستم پیچیده است (Elliott, 2000: 3) و باید با چنین نگاهی به تحلیل و تدبیر تحولات زیست جهان کنونی پرداخت. از این منظر، نظریه پیچیدگی و مباحث مربوط به نظام‌های پویا و غیر خطی و آشوب‌گونه، امکان جدیدی برای شناخت پدیده‌های سیاسی و فهم آنها فراهم کرده است. اگرچه استفاده از نظریه پیچیدگی و آشوب در علوم سیاسی در مراحل آغازین راه است، ولی توانایی‌های بالقوه این نظریه برای تحلیل سیاسی، علاقه‌مندان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل را بر آن داشته تا با نگاهی به برداشته‌های قبلی از این علم، ارزیابی دوباره‌ای درباره پدیده‌های سیاسی داشته باشند، دانشمندان علوم سیاسی و سیاست عمومی معتقدند این نظریه ممکن است بتواند به تحلیل و همچنین پیش‌بینی طیف وسیعی از فرایندها در دو سطح خرد و کلان کمک کند. اگر چه استفاده از این نظریه تا یک دهه گذشته رایج نبود، ولی امروزه طیف وسیعی از واژگان و مفاهیم مربوط به این نظریه در علوم اجتماعی متداول شده است (Elliott, 2000: 2). جامعه و نظام بین‌الملل طی دهه‌های اخیر چه در ساحت اجتماع و چه در حوزه سیاسی، تحولاتی را تجربه کرده که به نظر می‌رسد نظریات مرسوم، فاقد قابلیت لازم برای تبیین آن‌ها بوده است. از جمله ویژگی‌های

این تحولات نظام بین‌الملل، رویدادهای غیر قابل تخمین و غیر قابل پیش‌بینی بوده است. برای تحلیل تحولات اوکراین از نظریه آشوب استفاده می‌شود و با درهم تیندن آن با مفهوم اثر پروانه‌ای ادوارد لورنز، مدلی تبیینی برای تأثیربحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران ارائه می‌شود. نظریه آشوب با گذر از مفروض‌های نیوتنی و با تکیه بر مبانی فیزیک کوانتومی، این اصل را بیان می‌کند که در سیستمی پیچیده نمی‌توان گفت یک اتفاق دقیقاً دوباره تکرار خواهد شد، بلکه درست در نقطه مقابل، در این گونه سیستم‌ها نظم و بی‌نظمی مکمل همدیگر هستند. در واقع، مدل آشوب گویای آن است که تحولات سیاسی و اجتماعی زمان‌پرورده، زمینه‌پرورده و مکان‌پرورده هستند و نباید به دنبال قاعده‌ای عام و جهان‌شمول برای تبیین و تحلیل آن‌ها بود، در مقابل باید به دنبال قواعد خرد، محلی و متناسب با زمینه‌ها و زمانه جدید بود. زمینه و زمانه‌ای که خود دنیای مدرن نیز از گزند دگرگونی‌های مدهوش‌کننده‌ی آن در امان نیست.

در نظریه‌ی آشوب با استفاده‌ی آزادانه از چنین آموزه‌ای در ساحت سیاست، چنین انگاشته می‌شود که آنچه مایه تأثیرگذاری بازیگران در سیاست جهان می‌شود، از حاکمیتی که دارند یا از قانونی که نوشته شده بر نمی‌خیزد، بلکه در پدیده‌های ارتباطی، در اقتداری که می‌تواند اعمال کنند و متابعتی که بدان واسطه می‌توانند جلب کنند، ریشه دارد (روزنا، ۱۳۸۴: ۷۰). طرفداران نظریه آشوب بر این باورند که در میان الگوهای رفتار ظاهراً تصادفی پدیده‌های مختلف از سیستم‌های هواشناسی گرفته تا سازمان‌ها و بازارهای بورس و ساحت سیاست و اجتماع، نوعی نظم وجود دارد (نیکوکار و قربانی زاده، ۱۳۸۴: ۱۴). یکی از مهمترین مفاهیم به کار رفته در نظریه آشوب، اثر پروانه‌ای است که بر اساس آن، ادوارد لورنز دانشمند هواشناس عقیده دارد که ممکن است در اثر بال زدن یک پروانه در برزیل در پکن طوفانی برپا شود. البته در نظریه روزنا به اثر پروانه‌ای اشاره‌ای نشده، ولی به خوبی می‌تواند نقش عوامل کوتاه‌مدت در بروز تحولات بزرگ و احتمالاً آشوبناک را تبیین کند.

۳. بحران اوکراین: زمینه‌ها و سوابق

اوکراین به صورت تاریخی، دروازه غرب به سوی روسیه توصیف می‌گردد، پایان جنگ جهانی دوم و تشکیل ناتو و آغاز جنگ سرد و پایان آن؛ ناتو را در همسایگی اوکراین قرارداد، امری که هرگز خوشایند رهبران کرملین نبود. علی‌الخصوص آنکه اوکراین چند ماه قبل از فروپاشی شوروی سابق اعلام استقلال کرد و در سال ۲۰۱۴ دولت متمایل به کرملین طی انقلاب نارنجی سقوط کرد و دولت

کیف به دست غرب‌گراها افتاد، که در پی آن شبه جزیره کریمه با یک همه‌پرسی به روسیه ملحق شد. ریشه اختلافات اوکراین و روسیه به جنگ جهانی دوم برمی‌گردد. آنجا که استالین با ایجاد قحطی مصنوعی در اوکراین دست به یک نسل‌کشی چند میلیونی زد. از دیگر موارد اختلافی دو کشور، علی‌رغم ریشه‌های ژنتیکی یکسان به نام اسلاو، مطالبه اوکراین از سهمیه باقی مانده ناوگان جنگی دریای سیاه دولت تزاری بود. به هر حال، این کینه‌های تاریخی اوکراین را به دو قسمت غرب (زیر نظر دولت غربگرای کیف) و شرق (زیر نظر جدایی‌طلبان روس‌زبان طرفدار مسکو) تقسیم کرده و جنگی داخلی و ۸ ساله خون‌بار را رقم زده است. در پروسه‌ی تجدید حیات روسیه توسط پوتین و سعی در ایجاد نظم نوین جهانی متمایز از دنیای تک قطبی، اوکراین مهمترین مؤلفه اجرای ایده‌های نوگرایانه پوتین است. استقرار ۱۰۰ هزار نظامی با پشتیبانی تجهیزات فراوان در چند ماه اخیر، اروپا را به این نتیجه رسانده که پوتین در فکر الحاق شرق اوکراین و مراکز مهم صنعتی مانند شهرهای دونتسک و لوهانسک به خاک روسیه و یا اعطای استقلال به آنهاست تا نقش حیالی را در امتداد مرزهای روسیه و ناتو ایجاد نمایند و یا در طرحی دوم در تفکر اشغال باریکه‌ای از جنوب شرق اوکراین تا شبه جزیره کریمه و بندر سواستوپل و رسیدن به دریای سیاه است. آن چه در این میان، اروپا را نگران عملی ساختن ایده‌های پوتین نموده است؛ ابتدا برخورد های مبهم و چند پهلو ی دولت امریکا از افغانستان و عدم حمایت از متحدان منطقه‌ای اروپا است که آن‌ها را در شوکی بزرگ ناشی از حمله‌ی روسیه به اوکراین و عدم توجه جدی امریکا به این موضوع قرار داده است. همزمانی بحران اوکراین و پرونده هسته‌ای و تأثیر آن بر این پرونده، همزمانی لشکرکشی روسیه به شرق اوکراین و ترس اروپا از ایجاد جنگی فراگیر، باعث خروج پرونده هسته‌ای از کانون توجهات بین‌الملل و به دنبال آن کاهش فشارهای دیپلماتیک بر ایران است، شاید از همین روی باشد که دول غربی اصرار بر نامیدن این دور از مذاکرات به عنوان دور سرنوشت‌ساز یا نهایی دارند تا بتوانند با جمع کردن پرونده هسته‌ای، همه‌ی تمرکز خود را بر روسیه و اوکراین متمرکز کنند، قطعاً این امر از دید مذاکره‌کنندگان دولت سیزدهم دور نخواهد ماند و سعی خواهند کرد با هر چه به درازا کشاندن مذاکرات امتیازات بیشتری از غرب وصول کنند. تجربه قطعنامه ۵۹۸ در سال ۱۳۶۷ و در گرماگرم مذاکرات اجرایی نمودن قطعنامه ۵۹۸ در مقر اروپایی سازمان ملل و در حالی که بر اثر اصرارهای غیر قابل قبول طرف عراقی هر لحظه امکان به بن بست رسیدن مذاکرات وجود داشت، تحلیل خطاهای صدام از فرو ریختن دیوار برلین، پایان جنگ سرد و ایجاد نظم نوین جهانی به همراه چراغ

سبزسفیر آمریکا در بغداد او را متقاعد به اشغال کویت نمود. از این جا به بعد، دیپلماسی دو طرفه مرحوم هاشمی رفسنجانی و صدام در قالب رد و بدل نمودن چند نامه، نه تنها عراق را که قصد داشت در صورت فتح کویت، از سوی مرزهای غربی خود مطمئن گردد، وادار به پذیرش یک شبه قطعنامه ۵۹۸ شامل برخی بندهای سریع‌الاجرا مانند آزادی اسرا، آتش‌بس دائم و شناسایی مرزهای بین‌المللی نمود، بلکه با ورود به باتلاق کویت، زمینه‌های محو خود از صفحه تاریخ را نیز فراهم ساخت. سیاست، شاید در اصل عرصه‌ی عمل و به دست آوردن حداکثر منافع در قبال پرداخت حداقل هزینه باشد، اما به مانند تاریخ، پر است از معجزاتی که یک شبه گره‌های صد ساله را باز نمودند، اگر حماقت صدام در حمله به کویت نبود، شاید مذاکرات قطعنامه ۵۹۸ تا سال‌های بعد ادامه داشت، چنانچه در صورت حمله‌ی روسیه به اوکراین آنگاه پرونده‌ی هسته‌ای ایران فرجامی دیگر یابد (قنبری، ۱۴۰۰/۱۱/۲۲).

در دوره گذشته، دولت‌های غربی نگران بودند که ایران را به طور کامل شریک شبکه‌ی تجارت جهانی کنند. به این دلیل که این اقدام موجب آزادی ایران در تجارت سلاح هم می‌شد و این امر، نگرانی طرف‌هایی را به دنبال داشت که دغدغه توسعه عملیات نظامی خارجی ایران در عراق، یمن و سوریه را دارند. با در نظر گرفتن تحولات جغرافیای سیاسی فعلی، تحلیل‌گران معتقدند دولت‌های غربی از نگرانی دولت‌های منطقه چشم‌پوشی می‌کنند، چرا که تهدیداتی را مدنظر قرار می‌دهند که نسبت به اقدامات نظامی ایران در منطقه، تأثیر بسیار بیشتر و مهمتری بر استقرار جهانی دارد. جنگ اوکراین باعث شد امریکایی‌ها به دنبال مقابله با توسعه نفوذ روسیه باشند و اروپایی‌ها تمایل بیشتری برای موفقیت توافق هسته‌ای و خروج از تنگنای فعلی‌شان داشته باشند، تنگنایی که رکود اقتصادی را برای‌شان به ارمغان می‌آورد. یافتن جایگزینی برای گاز و نفت روسیه، در حال حاضر به هدف استراتژیک دولت‌های غربی تبدیل شده است که اقتصاد آن‌ها به شدت به آن متکی است. از آنجا که این امر برای کشورهای اروپایی اولویت دارد، ایران می‌تواند جایگزین خوبی برای روسیه باشد، که البته مادامی که توافق هسته‌ای احیا نشود، امکان استفاده از این جایگزین وجود ندارد. روسیه تلاش کرد در مذاکرات مربوط به احیای توافق هسته‌ای نقش اساسی را ایفا کند، تا در نهایت این توافق به زیان منافع آن نباشد یا موجب سوق پیدا کردن ایران به سمت طرف غربی نشود، بر همین مبنا، می‌توانیم خواسته‌ی روس‌ها در مورد تعهدی برای تضمین آزادی تجارت با ایران صرف‌نظر از تحریم‌ها را دریابیم. تا امروز، روسیه بر این خواسته‌اش اصرار دارد و امضای توافق در گرو پذیرش

این خواسته روسیه قرار دارد. این اصرار نه تنها باعث عصبانیت غربی‌ها شده، خشم ایران را نیز به دنبال داشته است، چرا که این کشور نیاز مبرمی به رفع تحریم‌ها دارد. گذشته از این، لجاجت روس‌ها می‌تواند موجب عصبانیت چینی‌ها نیز بشود، که توافق‌های مشارکت اقتصادی زیادی با ایران دارند و در صورت احیای توافق، میلیاردها دلار به سمت چین سرازیر می‌شود. صحبت از احیای غیر مشروط توافق هسته‌ای، طرف دیگری را نیز نگران می‌کند که همان رژیم صهیونیستی است، چرا که اسرائیل معنای فعالیت هسته‌ای بی‌قید و شرط ایران را می‌داند. فرضیه نگران‌کننده برای اسرائیل آن است که قراردادان موضوع ایران بعنوان یک موضوع درجه دوم از حیث اهمیت، به نسبت بحران اوکراین و تأثیر گرفتن مذاکرات از این بحران، به این معناست که ایران از فرصت موجود برای رسیدن به ساخت بمب هسته‌ای استفاده کند. در چنین فضای متشنجی گزینه اسرائیلی‌ها وارد آوردن ضربه‌ای به ایران با هدف پایان دادن به فعالیت‌های هسته‌ای آن است (نامه نیوز، ۱۴۰۰/۱۲/۲۵).

۷ ماه پس از آغاز تهاجم روسیه به اوکراین و در حالی که گزارش‌های متعدد از جنایات جنگی بالقوه ارتش روسیه با بمباران مناطق مسکونی، بیمارستان‌ها، مدارس و مهدهای کودک در اوکراین حکایت داشت، ارتش اوکراین برای اولین بار با پهبادهای ساخت ایران مواجه شد و از آن پس روسیه به دفعات از پهبادهای انتحاری ساخت ایران استفاده کرد. انتشار ناگهانی این خبر از سوی کیف، بار دیگر سنگی را به مقصد محل مذاکرات برای احیای توافق هسته‌ای پرتاب کرد. اعمال تحریم‌های بی‌سابقه آمریکا و اروپا علیه روسیه و انزوای مسکو در تمامی عرصه‌های بین‌المللی حتی ورزشی موجب شده است تا کرملین تلاش کند تمامی دوستان و متحدین خود را با تمام توان در کنار خود نگاه دارد، موضوعی که منجر به این شده گمانه‌ای به وجود بیاید که تسلیحات ایرانی در جنگ علیه اوکراین نه از سر نیاز که برای حضور نام تهران در کنار مسکو در جنگ علیه غرب مورد استفاده قرار گیرد. موضوع پهبادها اما تیر خلاص کرملین به روند احیای برجام بود، چرا که غرب نشان داد حتی در صورت بروز نارضایتی در ایران، حاضر به تعامل با تهران است، اما بحران اوکراین که امنیت نظامی، انرژی و حتی تغذیه را در اروپا هدف قرار داده، به چند خط قرمزی در قاره‌ی سبز تبدیل شده که ایران جز با اتمام حمایت تسلیحاتی از روسیه و اعلام بی‌طرفی عملی در تهاجم این کشور به اوکراین قادر نخواهد بود بار دیگر روی تعامل با کشورهای قاره اروپا به ویژه سه کشور بریتانیا، آلمان و فرانسه حساب باز کند. نتیجه آنکه حمله روسیه به اوکراین، تأثیر چشمگیری بر رویکرد این کشور نسبت به برجام داشته است (اقتصاد نیوز، ۱۴۰۱/۱۲/۷).

مسئله‌ی مهم دیگر این است که آیا اوکراین، افغانستان دیگری برای روسیه خواهد بود؟ مدل دیگری که باعث فرسایش ارتش سرخ شوروی و سپس یکی از دلایل فروپاشی داخلی ابرقدرت شرق شد، حمله شوروی به افغانستان بود که امریکا با تسلیح افغان‌ها، ضربات مهلکی به نیروهای شوروی وارد نمود که عاقبت با عقب‌نشینی ارتش سرخ پایان یافت. همان مدلی که الان با تسلیح نیروهای اوکراین به وسیله امریکا و کشورهای غربی دنبال می‌شود. از لحاظ اقتصادی نیز موجب فروش تولیدات کارخانه‌های اسلحه‌سازی غرب و سود سرشار آن‌ها از وقوع جنگ شده است. سازمان‌هایی مثل سیا و اف بی ای و ارتش آمریکا نیز که بقا و نفوذ و قدرت‌شان در این است که آمریکا دارای دشمن یا دشمنانی باشد، از جنگ سردی که با مسکو داشتند و تبدیل به مدل جنگ شوروی سابق با افغانستان شده است، از جنگ روسیه با اوکراین و به وجود آمدن به نوعی اتحاد کشورهای همسو مثل ایران و چین و روسیه در مقابل غرب، بهره برداری خود را می‌نمایند.

مسئله‌ی دیگر این است که آیا برای نخستین بار، ایران از کارت روسیه جهت حل پرونده‌ی هسته‌ای خود استفاده خواهد کرد؟ سناریوهایی در این خصوص وجود دارد ولی شواهدی وجود دارد که نفت و گاز ایران به صورت قاچاق از طریق شرکت‌هایی و با دور زدن تحریم‌ها، وارد کشورهای غربی می‌شود. بنابراین، این احتمال وجود دارد که ایران با غربی‌ها به توافقاتی دست یابد.

لذا، ادامه‌ی بحران اوکراین موجب فروش قاچاقی نفت ایران شده است و در چنین شرایطی ایران دلیلی برای تسریع در امضای توافق دائمی در صورت عدم پذیرش خواسته‌های حداکثری خود نمی‌بیند (حیدری، ۱۸ مارس ۲۰۲۲). سفر رییس جمهوری ایران به قطر و شرکت در اجلاس سران کشورهای صادرکننده گاز آن هم بعد از ۱۱ سال این ظن را تقویت کرده که ایران بخواهد گاز خود را از طریق قطر به اروپا بفرستد و این به معنی دور زدن روسیه است (امیری، ۱۴۰۰/۱۲/۵). بر اساس شواهد ایران، حل و فصل بحران هسته‌ای و مذاکرات احیای برجام را به نتیجه جنگ اوکراین و رویارویی روسیه با غرب به رهبری امریکا سنجاق کرده و زمان را به نفع خود و امتیازگیری از امریکا تلقی می‌کند (قربان اوغلی، ۱۴۰۱/۵/۱۰)

گزارش بازرسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در فوریه ۲۰۲۳ حکایت از کشف ذرات اورانیوم با غنای ۸۴ درصد داشت تا بسیاری از ناظران به وحدتی در یک پرسش برسند: آیا جمهوری اسلامی به دنبال دستیابی به بمب اتمی است؟ گزارش بازرسان آژانس در فوریه ۲۰۲۳ نشان می‌دهد که ایران حدود ۳۷۶۰ کیلوگرم ذخایر اورانیوم دارد؛ یعنی بیش از ۱۲ برابرحد مجاز که در این میان نزدیک به

۶ کیلو گرم آن تا ۶۰ درصد غنی‌سازی شده است. یعنی بیش از ۱۶ برابر حد مجاز و البته آن چیزی که نگرانی‌های بسیاری را برانگیخت، ذراتی بود که بازرسان سازمان ملل کشف کردند که تا نزدیک به ۸۴ درصد غنی‌سازی شده بود. بحران جدی سیاسی و اقتصادی جمهوری اسلامی را وادار کرده است تا به مذاکرات هسته‌ای به امید رفع حداقل بخشی از تحریم‌ها و آزادسازی حتی مقدار کمی از دارایی‌هایش توجه داشته باشد. از این رو، اکنون اراده‌ی سیاسی برای دستیابی به سلاح هسته‌ای را ندارد و تنها می‌خواهد از آن به عنوان ابزاری بهره‌بردار که تا حد امکان از بیشترین معافیت‌ها در تحریم‌ها برخوردار شود. موضوعی که در نرزش مقامات تهران در سفر هفته‌ی گذشته‌ی رافائل گروسی، مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نیز به خوبی آشکار بود که منجر به این شد که شورای حکام در جلسه خود بیانیه‌ای ضد ایران صادر نکند که می‌توان آن را نماد ارزیابی مثبت بین‌المللی از موضع ایران در قبال موضوع هسته‌ای معنی کرد (وخشیتیه، ۲۰۲۳/۳/۱۶). از لحاظ نظامی، آمار نشان می‌دهد که قدرت نظامی روسیه برتر از اوکراین است، اما کمک‌های نظامی غرب به اوکراین وجود دارد. مهمترین دلیل روسیه در آغاز جنگ، تلاش غرب به رهبری امریکا برای گسترش ناتو به شرق و تبدیل اوکراین به پاشنه‌ی آشیل مسکو بود. از نظر حقوق بین‌الملل و به تأیید همه نهادهای بین‌المللی تهاجم روسیه به اوکراین، تجاوز نظامی و توسل به زور برای اشغال سرزمین یک کشور مستقل و دارای حاکمیت است. غرب، روسیه را در باتلاق اوکراین به دام انداخته است. روسیه علاوه بر خسارات لجستیکی قریب به ۷۰ هزار سرباز خود را از دست داده است (قربان اوغلی، ۱۴۰۱/۵/۱۰). ریشه اختلاف بین ایران و اوکراین با ساقط شدن هواپیمای مسافری بین‌المللی اوکراین در ۱۸ دی ۱۳۹۸ آغاز شد. ولی به نظر می‌رسد که تصعید اختلاف بین دو کشور ناشی از صف‌بندی‌های سیاسی باشد، در یک طرف همکاری ایران با دشمن اوکراین یعنی روسیه و در طرف دیگر، همکاری اوکراین با دشمنان ایران، یعنی غرب و آمریکا و رژیم صهیونیستی.

۴. موضع‌گیری جمهوری اسلامی ایران به نفع روسیه در بحران اوکراین

این موضع به تهران امکان دهد این بحران را به فرصتی طلایی برای خروج از تنگنای بحران هسته‌ای و مذاکرات فرسایشی تبدیل کند و با یک تیر دو نشان بزند: نخست، خارج شدن از زیرچتر روسیه در وین و به دست گرفتن پرونده مذاکره بدون میانجی روسی که به دنبال بهره‌برداری از ایران برای تقویت موضع خود در مذاکره با واشنگتن و کشورهای غربی در بحران اوکراین بود. دوم، بهره‌برداری از نگرانی آمریکا از امکان حرکت ایران به سمت توسعه‌ی برنامه‌ی هسته‌ای خود، با توجه به

مشغول بودن جامعه‌ی بین‌المللی به بحران اوکراین و مجبور کردن واشنگتن به دادن امتیازاتی که تأمین‌کننده‌ی خطوط قرمز ایران باشد. ایران، به این ترتیب می‌تواند به شریکی واقعی در بخش نفت و گاز به ویژه برای کشورهای اروپایی در صورت تشدید پیچیدگی بحران اوکراین تبدیل شود. تهران، همچنین می‌تواند از بحران اعتماد ناشی از ناامیدی اوکراین از واشنگتن و ناتو و اتحادیه اروپا، برای تقویت نقش و نفوذ خود در منطقه، بهره‌برداری کند (فحص، ۱۸ اسفند ۱۴۰۰).

۵. بحران اوکراین: سناریوها و چشم‌اندازها

در خصوص تأثیر بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران و گروه ۵ بعلاوه یک دیدگاه‌های متعددی وجود دارند که ذیلاً به آن‌ها پرداخته می‌شود. این دیدگاه‌ها عبارتند از:

۱-۵. دیدگاه اول: بحران اوکراین تأثیری بر مذاکرات هسته‌ای ندارد.

بر اساس گزارش‌ها، درحالی که مذاکرات وین زیر سایه بحران اوکراین ادامه دارد، هیچ نشانه‌ای مبنی بر اینکه دو رویداد بر یکدیگر تأثیر مستقیم داشته باشند، وجود ندارد (ایرنا، ۱۴۰۰/۱۲/۲۱). در این زمینه، فواد ایزدی، تحلیل‌گر مسائل بین‌الملل و دانشیار دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران معتقد است در شرایط کنونی نیز، دیپلمات‌های حاضر در وین قادر خواهند بود از پیشرفت‌های به دست آمده در مذاکرات وین محافظت کنند. وی بر این اعتقاد است با توجه به تحریم‌های اخیر علیه روسیه که از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا اعمال شده است. روس‌ها اتفاقاً دلایل بیشتری دارند که مصمم‌تر از قبل، در مسیر ناکارآمدسازی سیاست اعمال فشار آمریکا علیه ایران گام بردارند. بحران اوکراین بر مذاکرات وین تأثیر منفی ندارد، مذاکرات وین با رویکرد رفع تحریم‌ها علیه ایران در جریان است (مشرق نیوز ۱۴۰۰/۱۲/۸).

رحمن قهرمانپور، کارشناس مسائل بین‌الملل در گفت و گویی در پاسخ به اینکه برخی معتقدند بحران اوکراین میان آمریکا و روسیه بر مذاکرات هسته‌ای در وین تأثیر گذاشته است؟ گفت: روند مذاکرات وین نشان می‌دهد که بحران اوکراین تأثیر زیادی بر این مسأله نداشته است. از زمانی که مذاکرات احیای برجام در وین شروع شده است. توقف غیرعادی در روند کار با توجه به تحولات بین‌المللی نمی‌بینیم که اکنون بگوییم به خاطر بحران اوکراین این مذاکرات تأثیر پذیرفته است. از سویی، اصولاً قدرت‌های بزرگ، مسائل را جداگانه ارزیابی می‌کنند و به هم ربط نمی‌دهند. به عنوان مثال، چین با سایر کشورها و آمریکا و کانادا در موضوعی همکاری دارد، اما در مسائل دیگر خیر. یا

اگر چین در پیمان کیوتو و پاریس نیست، این طور نیست که امریکایی‌ها بگویند ما هم از سازمان تجارت جهانی بیرون می‌آییم. به علاوه، بحران اوکراین یک مسأله‌ی بلند مدت است و امروز به وجود نیامده است. این بحران از ۲۰۰۳ تا الان ادامه دارد و در سال ۲۰۱۴ با الحاق کریمه به روسیه روند به شکل دیگری دنبال شد و این مسأله تا الان ادامه دارد. از این رو، بحران اوکراین تأثیر چندانی بر روند مذاکرات وین نداشته و بر اساس منطق داخلی خودش پیش رفته است و حتی در میانجیگری روسیه در مذاکرات اخلالی نمی‌بینیم. این کارشناس مسائل بین‌الملل با اشاره به اینکه مسأله هسته‌ای، مسأله کنترل تسلیحاتی در سطح بالاتر است، توضیح داد که پنج کشور عضو برجام که دولت‌های اتمی هستند و توسط آن پی تی به عنوان قدرت هسته‌ای شناسایی شده‌اند، حتماً منافع مشترکی دارند و حتماً روسیه با فرانسه و بریتانیا درباره‌ی معماری امنیت هسته‌ای اروپا اتفاق نظر دارد، چون می‌داند هرچه تعداد کشورهای اتمی در دنیا زیاد شود از حوزه امنیت هسته‌ای‌اش کاسته می‌شود (دنیای اقتصاد، ۱۴۰۰/۱۲/۸).

۲-۵. دیدگاه دوم: مذاکرات در مرحله نهایی باشد، مسأله اوکراین بر آن بی‌تأثیر است.

رضا نصری، کارشناس ارشد مسائل بین‌الملل در گفتگویی در این خصوص با بیان اینکه تأثیر جنگ اوکراین بر مذاکرات وین به دو عامل بستگی دارد، توضیح داد: اول اینکه باید دید مذاکرات وین هم اکنون در چه مرحله‌ای قرار دارد، یعنی اگر مذاکره به مراحل نهایی خود رسیده، احتمال اینکه بحران اوکراین بر آن تأثیر نگذارد، بیشتر است. اما اگر هنوز مسائل جدی و زمان‌بری باقی مانده، احتمال اینکه طرفین غربی و روسی در بلندمدت بر سر آن‌ها توافق کنند، کمتر است. وی عامل دوم را عمق و شدت بحران اوکراین عنوان کرد و گفت که اگر بحران اوکراین به فجایع انسانی، برخورد نظامی میان نیروهای غربی و روسی یا حادثه مهمی منجر شود، احتمال همکاری طرفین در وین کمتر خواهد شد (دنیای اقتصاد، ۱۴۰۰/۱۲/۸).

۳-۵. دیدگاه سوم: مذاکرات وین کمترین اثرپذیری را از بحران اوکراین دارد.

رضا ذبیحی، کارشناس مسائل بین‌الملل با بیان اینکه جنگ اوکراین کمترین تأثیرگذاری را بر مذاکرات وین دارد، گفت: بحران ایجاد شده در کشور اوکراین، رویداد مهمی است که اثرات مهم و غیرقابل‌انکار بر حوزه‌ی روابط بین‌المللی خواهد داشت و این اثرات ممکن است اثرات درازمدت و پایدار باشند. به دو دلیل مشخص می‌توان اشاره کرد که بر اساس آن احتمال اثرگذاری بحران اوکراین بر مذاکرات وین ناچیز است که اولین دلیل این است که قدرت‌های جهانی اعم از شرق و غرب در

اینکه موضوع هسته‌ای ایران تبدیل به یک بحران عمده‌ای نشود با یکدیگر هم‌نظر و دارای منفعت مشترک هستند. دومین دلیلی که از امکان تأثیرپذیری بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای می‌کاهد، طی شدنِ اکثر مراحل و گفتگوهای لازم است. به طوری که امروز بسیاری از پُرانتزها برداشته شده و طرفین در اکثر موضوعات به فهم مشترک نزدیک شده‌اند. آنچه باقی مانده است تصمیمات سیاسی است که نیاز هست طرف‌های گفتگو کننده و به ویژه آمریکا نسبت به آن اقدام نمایند و لذا مذاکرات در مرحله‌ای قرار دارد که مواردی نظیر بحران اوکراین بر آن تأثیر زیادی نخواهد گذاشت. آنچه ممکن است تأثیرگذاری بحران اوکراین و یا هر عامل مداخله‌کننده‌ی بین‌المللی را بر مذاکرات وین را محقق کند، فرسایشی شدنِ مذاکرات که لازم است کشورها و به ویژه سیاستمداران کاخ سفید به آن توجه داشته باشند و از آن اجتناب کنند. مداخله نظامی روسیه در اوکراین که به فاصله ۸ سال از اتفاقات کریمه اتفاق افتاد، رویداد مهمی است که در سایر عرصه‌های بین‌المللی اثرات زیاد و بعضاً پایداری خواهد داشت. وی افزود که از یک سو پوتین عنوان می‌دارد که این مداخله نظامی به تحریک‌های غرب اجتناب‌ناپذیر بوده است و از سوی دیگر، بایدن بیان می‌دارد که پوتین به جز این مداخله، اهداف بسیار بزرگتری را در سر می‌پروراند که همه اینها نشان‌دهنده‌ی پدیدآمدن شرایط کم و بیش جدیدی در نظام بین‌المللی است. این شرایط جدید، مؤید وضعیتی از رویارویی دوباره بین شرق و غرب است. موضوعی که بعد از چندین دهه فروکش شدن نزاع، بار دیگر شعله ور شده است (ایسنا، ۹ اسفند ۱۴۰۰)

۴-۵. دیدگاه چهارم: حمله روسیه به اوکراین ریسک مذاکرات هسته‌ای ایران را افزایش

می‌دهد.

ولی کالچی در مقاله‌ای که برای نشنال اینترست نوشت، بر این باور است که با تهاجم نظامی روسیه به اوکراین و تشدید شکاف و اختلاف بین روسیه و جهان غرب، نگرانی‌های زیادی در مورد پیامدها و تأثیر این تحولات بر روند پایانی مذاکرات هسته‌ای ایران در وین پدید آمده است. این نگرانی‌ها، زمانی افزایش یافت که به موازات سفر رافائل گروسی، مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به تهران، سرگئی لاورف، وزیر امور خارجه روسیه خواستار تضمین کتبی ایالات متحده آمریکا در رابطه با عدم تأثیرپذیری تحریم‌های غرب علیه روسیه شد. درخواستی که ایران خواستار ابهام‌زدایی از آن شد و فرانسه و آمریکا صراحتاً آن را رد کردند. در چنین شرایطی، به نظر می‌رسد غرب برخلاف روسیه، علاقه بیشتری به نهایی شدن توافق هسته‌ای ایران در وین پیدا کرده است که

حداقل شش دلیل را می‌توان برای آن متصور بود. نخستین دلیل این است که غرب نگران است با تداوم جنگ روسیه با اوکراین، مسکو از مذاکرات هسته‌ای با ایران به عنوان کارت یا ابزاری علیه غرب اضافه کند و موانع جدیدی در روند مذاکرات ایجاد کند که باعث دشواری بیشتر در دستیابی به توافق نهایی با ایران شود. دوم این که دولت جو بایدن پس از دو ناکامی در افغانستان (به قدرت رسیدن طالبان) و اوکراین (حمله نظامی روسیه)، علاقه‌مند است پرونده‌ی هسته‌ای ایران را به عنوان یک موفقیت در کارنامه‌ی سیاست خارجی خود ثبت کند، ضمن آن که احیای برجام به عنوان میراث سیاسی دولت اوباما، پیام روشنی به حزب جمهوری خواه به ویژه دونالد ترامپ و همفکران او خواهد بود. سوم این که به نتیجه رسیدن توافق هسته‌ای با ایران، تمرکز بیشتری را به غرب برای مواجهه با روسیه در بحران اوکراین می‌دهد و از این جهت غرب، تداوم مذاکرات هسته‌ای با ایران را به نفع روسیه و به ضرر غرب می‌بیند. چهارم این که هرگونه ناکامی در مذاکرات هسته‌ای و تداوم تحریم‌ها علیه ایران، روسیه‌ای که با تحریم‌های گسترده از سوی غرب مواجه شده است را بیشتر به ایران نزدیک می‌کند و می‌تواند به این امر منجر شود که روسیه برخی ملاحظات تحریمی سال‌های اخیر در قبال ایران را به طور کامل کنار بگذارد و لذا این شرایط نیز به نفع غرب نخواهد بود. پنجم این که توافق نهایی در مذاکرات هسته‌ای با ایران می‌تواند منجر به ثبات و امنیت بیشتر در خاورمیانه و خلیج فارس شود و از دامنه جنگ‌های نیابتی در این منطقه بکاهد. این امر نیز باعث تمرکز بیشتر غرب به ویژه ایالات متحده‌ی آمریکا برای مواجهه با روسیه در بحران اوکراین خواهد شد. ششم این که توافق نهایی در مذاکرات هسته‌ای و لغو تحریم‌های ایران می‌تواند حداقل باعث ورود یک میلیون بشکه نفت به بازار جهانی نفت شود و قیمت نفت را که پس از بحران اوکراین به بالای ۱۰۰ دلار در هر بشکه افزایش یافت، به حدود ۸۰ دلار در هر بشکه کاهش دهد. هرچند غرب در این زمینه به صورت ترکیبی عمل خواهد کرد و تنها به محدود به افزایش ظرفیت تولید ایران نخواهد بود. آزاد سازی ذخایر نفتی استراتژیک آمریکا و استفاده از ظرفیت و توان تولیدی و صادراتی کشورهای مانند ونزوئلا، بخشی از این اقدامات ترکیبی خواهد بود. در مجموع، به نظر می‌رسد روسیه نمی‌خواهد یا نمی‌تواند کل مذاکرات هسته‌ای با ایران را در شرایط جنگ با اوکراین برهم بزند، اما تعویق و تداوم مذاکرات هسته‌ای از این جهت بیشتر به نفع روسیه خواهد بود که هم نقش فعال این کشور در عرصه دیپلماسی بین‌المللی بعد از جنگ با اوکراین نشان داده شود و هم بتواند امتیازات احتمالی را در چنین شرایطی از غرب دریافت کند (خبرآنلاین، ۱۴۰۰/۱۲/۱۸).

۵-۵. دیدگاه پنجم: جنگ اوکراین چالشی برای روسیه و متحدان غربی در مذاکرات وین

است.

قدرت‌های غربی و روسیه تقریباً یک سال است که برای احیای توافق هسته‌ای در سال ۲۰۱۵ با ایران همکاری نزدیک داشته‌اند، اما جنگ در اوکراین برای پایان دادن به مذاکرات پیش از آن که همکاری غیرممکن شود، احساس فوریت ایجاد کرده است. رویترز در گزارشی تحلیلی با اعلام این که مخاطرات بالا هستند نوشت: شکست پس از ۱۰ ماه مذاکره می‌تواند خطر دستیابی سریع تهران به سلاح هسته‌ای و شعله‌ور کردن یک جنگ تازه در خاورمیانه را به همراه داشته باشد و موجب تحریم‌های سخت‌تر غرب علیه ایران و ادامه فشار صعودی بر قیمت‌های جهانی نفت باشد که در حال حاضر تحت تأثیر درگیری اوکراین قرار گرفته است. قدرت‌های غربی، حمله‌ی نیروهای روسیه به اوکراین و بمباران این کشور را با تحریم‌های سخت پاسخ داده‌اند. گزارش رویترز، تضاد این اقدام را با مذاکرات هفته گذشته در وین قابل توجه توصیف کرد و با اشاره به ابراز خوش‌بینی همیشگی میخائیل اولیانوف، مذاکره‌کننده‌ی روسیه در مذاکرات وین، ادامه داد که او در حالی که خط مشی مسکو در مورد اوکراین را دنبال می‌کند، ویدئوها و تصاویری را در توئیتر منتشر می‌کند که نشان‌دهنده‌ی هماهنگی مداوم با ایالات متحده، فرانسه، بریتانیا و آلمان بود. بر اساس این گزارش، ممکن است با توجه به افزایش فشارها بر مسکو، رویه مقامات غربی در خصوص پرونده هسته‌ای ایران تغییر کند. چنان که یک مقام ریاست جمهوری فرانسه گفت: به احتمال زیاد بحرانی به این بزرگی نه تنها پرونده ایران، بلکه بسیاری از پرونده‌های دیگر را نیز تحت تأثیر قرار دهد. طرف‌های درگیر در مذاکرات وین از جمله چین می‌گویند پیشرفت‌هایی برای احیای برجام در ازای لغو تحریم‌ها حاصل شده است، اما همچنان اختلافاتی وجود دارد. در حالی که روسیه نقش قابل توجهی در مذاکرات وین داشت، سه دیپلمات نزدیک به مذاکرات تأکید کرده‌اند که تحولات اوکراین موجب تسریع تلاش‌ها برای پایان دادن گفتگوهای وین در هفته جاری است، مبادا این بحران موجب شود موارد دیگر از جمله مذاکرات وین دشوارتر بشود. پس از یک وقفه کوتاه در مذاکرات و ارائه پیشنهاد نهایی از سوی طرف‌های غربی، به نظر می‌رسد مقامات جمهوری اسلامی با موضعی سخت‌گیرانه‌تر به میز مذاکره بازگشته‌اند. به گفته‌ی تحلیل‌گران ممکن است بحران اوکراین ایران را به بازی بیش از حد تشویق کند، با این تصور که واشنگتن مشتاق است در حالی که قیمت هر بشکه نفت به بیش از ۱۰۰ دلار رسیده، برای جلوگیری از یک بحران دیگر بخواهد ایران را به بازارهای بین‌المللی برگرداند.

علی واعظ، مدیر پروژه ایران در گروه بین‌المللی بحران، در این رابطه می‌گوید: این یک اشتباه محاسباتی است، زیرا ایالات متحده امکانات کافی برای مقابله هم‌زمان با این مسائل را دارد و در صورت توافق نیز دست کم دو ماه طول می‌کشد تا نفت ایران به بازارهای جهانی برسد. تاکنون تنش‌ها بر سر اوکراین به مذاکرات هسته‌ای ایران کشیده نشده است، اما تفکیک آن‌ها برای مدت طولانی‌تری تقریباً غیر ممکن است. در این مطلب به نقل از یک مقام امنیتی در تهران نیز آمده است. حتی اگر روسیه مسیر خود را تغییر دهد، ایران منافع ملی خود مبنی بر فروش نفت و توافق احتمالی که آن را ممکن می‌کند را در اولویت قرار می‌دهد. چرا باید میلیون‌ها دلار درآمد خود را به خاطر اتحاد با روسیه قربانی کنیم؟ به گفته‌ی این مقام امنیتی جمهوری اسلامی ایران، اگر توافقی انجام شود ممکن است پیامدهای فنی داشته باشد. ممکن است روسیه مازاد اورانیوم غنی شده را از ایران خارج کند، اما تحریم‌های غرب می‌تواند بر آن تأثیر بگذارد. پاریس، سخنگوی وزارت خارجه آمریکا، به مقامات جمهوری اسلامی ایران هشدار داده است در صورتی که تهران ناسازگاری نشان دهد، واشنگتن ممکن است از مذاکرات کناره‌گیری کند. پاریس افزود که چنانچه ایران نخواهد با حسن نیت مشارکت کند ایالات متحده و متحدان و شرکای آن جایگزین‌هایی دیگر را دنبال خواهند کرد. سعید خطیب‌زاده، سخنگوی وقت وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در واکنش به این اظهارات سخنگوی وزارت خارجه آمریکا، آن را درشت‌گویی و بلوف‌زنی خواند و گفت که ایران برای توافق آماده است، اما تا ابد منتظر نمی‌ماند (باقری کنی، ۱۴۰۰/۱۲/۱۰).

اثرات مستقیم و غیرمستقیم تحولی همانند جنگ اوکراین بر ایران، به مذاکرات وین ختم نمی‌شود. نزدیکی تهران و مسکو این روزها به حدی کم سابقه در ۴۰ سال گذشته رسیده است. علاوه بر این، روسیه یکی از پنج قدرت شورای امنیت نیز هست و تنش میان این کشور با گروه بزرگی از کشورهای قدرتمند و ثروتمند جهان که زیر عنوان غرب دسته‌بندی می‌شوند، می‌تواند تبعاتی جهانی نیز داشته باشد، تبعاتی که تا همین جا در موضوعاتی مانند قیمت نفت، بسیار فراتر از مرزهای اروپا احساس شده و دور از انتظار نیست که در روزها و هفته‌های پیش رو بر اقتصاد و سیاست خارجی بسیاری از کشورهای جهان از جمله ایران اثر بگذارد. در نهایت، این بحران هم می‌تواند بر موضوعاتی خاص مانند مذاکرات هسته‌ای و تحریم ایران اثر بگذارد و هم در ابعاد کلان‌تر، سیاست خارجی ایران و اهداف و برنامه‌هایش را در دراز مدت تحت تأثیر قرار بدهد. اما ابعاد این اثرات، متناسب با نتیجه‌ی نهایی آنچه در اوکراین رخ خواهد داد، متفاوت خواهد بود (حسینی،

در حالی که در طول سال‌های اخیر از مزایای توافق کاسته شده، بسیاری از تحلیل‌گران روسی به طور خصوصی به این نتیجه رسیده‌اند که پوتین در صورت لزوم می‌تواند با یک ایران هسته‌ای زندگی کند که این حاکی از این است که او بیش از همه نگران چشم‌انداز غرب‌گرا شدن ایران است. در این جا، اظهارات محمد جواد ظریف، وزیر امور خارجه سابق، تأیید می‌شود که در آن اعتراف کرده بود هم‌تایان روسی او در مذاکرات گذشته، خواهان موفقیت توافق هسته‌ای نبودند، زیرا به نفع مسکو نبود که ایران به عادی سازی روابط با غرب بپردازد. در شرایطی که دور اخیر مذاکرات برجام در شهر وین به نظر می‌رسد که روسیه نقش پررنگ‌تری را پیدا کرده، این کشور در جبهه‌های دیگر از جمله در اوکراین و قزاقستان وارد مناقشات گسترده‌ای با غرب شده است. این مسأله به گونه‌ای است که به اعتقاد بسیاری از تحلیل‌گران، این تنش‌ها به بالاترین سطح خود در سال‌های پس از جنگ سرد رسیده است (ماجدی، ۱۴۰۰/۱۰/۲۲).

حجت‌الاسلام مجتبی ذوالنوری، عضو کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس گفت: امروز دولت موظف به غنی‌سازی اورانیوم در سطح بالا است، ماشین‌های پیشرفته‌ای نصب شده است و آمریکایی‌ها نمی‌توانند این وضعیت را بپذیرند و باعث شده که انگیزه‌های برای بازگشت به مذاکرات نداشته باشند. وی اظهار کرد: دلیل کندی پیشرفت مذاکرات، تیم مذاکره‌کننده ایران نیست؛ بلکه دو عامل اصلی، در روند مذاکرات تأثیر گذاشت که اصلی‌ترین آن بحران اوکراین بود و درگیری روسیه و اوکراین باعث شد، پرونده ایران از اولویت اول آمریکا خارج شود. او ادامه داد: همچنین در مذاکرات گذشته، امتیازاتی برای آمریکایی‌ها پیش‌بینی شده بود، مثلاً نکاتی که در بیانیه پایانی با امضای وزرای خارجه ۵ به علاوه یک و ایران صادر می‌شد، برای آمریکایی‌ها برد محسوب می‌شد، اما با تلاش تیم مذاکره‌کننده‌ی جدید، حذف این بندها به طرف مقابل قبولانده شد. لذا آمریکایی‌ها به دلیل اینکه آنچه که می‌خواهند به دستشان نمی‌آید، بی‌انگیزه شده‌اند. ذوالنوری تصریح کرد: آمریکایی‌ها می‌خواستند از توافق هسته‌ای وین به عنوان پله‌ای برای سلطه‌امینی در ایران و منطقه استفاده کنند که عاید آن‌ها نمی‌شود، اما آمریکایی‌ها چاره‌ای غیر از بازگشت به برجام ندارند و به مذاکرات بر خواهند گشت. با اقدام راهبردی مجلس، امروز دولت موظف به غنی‌سازی اورانیوم در سطح بالا است و ماشین‌های پیشرفته‌ای نصب شده است و با شتاب کار می‌کنند، بنابراین آمریکایی‌ها نمی‌توانند این وضعیت را بپذیرند. نماینده مردم قم در مجلس گفت: برای آمریکایی‌ها، ایرانی که توان

و فعالیت هسته‌های اش کنترل شده و شفاف باشد و تحریم‌های اقتصادی را علیه این کشور اعمال کند، ترجیح دارد نه ایرانی که تحریم‌ها را دور بزند و فعالیت هسته‌های اش به دلیل اینکه مذاکرات وین اتفاق نیفتاده، تحت نظارت آن‌ها نباشد (اعتماد آنلاین، ۱۴۰۱/۵/۱۰).

نتیجه گیری

بنابر شواهد و قرائن موجود و در کل می‌توان گفت که دیدگاه‌هایی مبنی بر عدم تأثیر بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران، نمی‌تواند علمی باشد. بر اساس نظریه آشوب و اثر پروانه‌ای، بحران اوکراین می‌تواند بر مذاکرات هسته‌ای ایران تأثیر بگذارد و همین تأثیر باعث شد که بیشتر کشورهای درگیر در بحران اوکراین و همچنین درگیر در مذاکرات هسته‌ای ایران، به سیاست تنش‌زدایی روی آورند. نزدیک شدن انتخابات در آمریکا و رقابت دو حزب جمهوری‌خواه و دموکرات، عقب نشینی آمریکا از افغانستان، عادی‌سازی روابط دیپلماتیک بین ایران و عربستان و ایران با امارات متحده عربی و مصر، عادی‌سازی روابط سوریه با عربستان و امارات و مذاکرات برای آزادسازی بخشی از پول‌های ایران، همه نشانه‌هایی دال بر سیاست تنش‌زدایی می‌باشد. این سیاست می‌تواند موجب قدرتمندتر شدن ایران در منطقه شود. سیاست تنش‌زدایی اخیر، می‌تواند تأثیر بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران را که بر اساس اثر پروانه‌ای و نظریه آشوب در حال تصعید بود را تقلیل نماید و موجب شود که مذاکرات مذکور به سرانجامی برسد.

منابع

- اعتماد آنلاین (۱۴۰۱/۵/۱۰)، «اصلی ترین دلیل کندی پیشرفت مذاکرات بحران اوکراین بود/آمریکایی‌ها چاره ای غیر از بازگشت به برجام ندارند»، قابل دسترسی در: <https://www.etemadonline.com/>
- اقتصاد نیوز (۱۴۰۱/۱۲/۷)، «اثر جنگ اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران/برجام به کما رفت»، قابل دسترسی در: <https://www.eghtesadnews.com/57/557813>
- امیری، یلدا (۵ اسفند ۱۴۰۰)، «بحران اوکراین و مذاکرات هسته‌ای، ایران کجا می‌ایستد؟»، قابل دسترسی در: <https://farsi.alarabiya.net/views/2022/03/18>

- باقری کنی، علی (۱۰/۱۲/۱۴۰۰)، «جنگ اوکراین چالشی برای روسیه و متحدان غربی در مذاکرات وین است»، قابل دسترسی در: <https://ir.voanews.com/a/ukraine-russia-western-unity-iran-talks/6465046.html>
- حسینی، کیوان (۵/۱۲/۱۴۰۰)، «بحران اوکراین چه معنایی برای ایران دارد؟»، قابل دسترسی در: www.bbc.com/persian/iran-features-60516102
- حیدری، علی (۱۸ مارس ۲۰۲۲)، «پیامدهای خواسته و ناخواسته بحران اوکراین بر مذاکرات اتمی وین»، قابل دسترسی در: <https://farsi.alarabiya.net/views/2022/03/18/>
- خامنه‌ای، آیت الله العظمی سید علی (۱۴۰۲)، «بیانات نوروزی در حرم امام رضا (ع)، اول فروردین ماه، قابل دسترسی در: <https://www.isna.ir/tag>
- خبرگزاری ایسنا (۹ اسفند ۱۴۰۰)، «مذاکرات وین کمترین اثرپذیری را از بحران اوکراین دارد»، قابل دسترسی در: <https://www.isna.ir/news/1400120806224/>
- خبرگزاری ایرنا (۲۱ اسفند ۱۴۰۱)، «رسانه امریکایی: نشانه‌ای از تأثیر بحران اوکراین و مذاکرات وین بر یکدیگر وجود ندارد»، قابل دسترسی در: <https://www.irna.ir/news/84661273/>
- خبر آنلاین (۱۸ اسفند ۱۴۰۰)، «حمله روسیه به اوکراین ریسک مذاکرات هسته‌ای ایران را افزایش می‌دهد، قابل دسترسی در: <https://www.khabaronline.ir/news/1610871/>
- خشیتیه، احمد (۲۰۲۳/۳/۱۶)، «ایران در مذاکرات هسته‌ای به دنبال چیست؟»، قابل دسترسی در: <https://persi.euronews.com/2023/03/16/>
- دنیای اقتصاد (۸/۱۲/۱۴۰۰)، تأثیر بحران اوکراین بر مذاکرات وین، قابل دسترسی در: <https://www.mashreghnews.ir/news/1345614/>
- دیپلماسی ایرانی (۸ اسفند ۱۴۰۰)، پیامدهای بحران اوکراین بر مذاکرات وین، قابل دسترسی در: <http://irdiplomacy.ir/fa/news/2010037/>
- روزنا، جیمز (۱۳۸۴)، آشوب در سیاست جهان، ترجمه‌ی علیرضا طیب، تهران: انتشارات روزنه.
- فحص، حسن. (۱۸ اسفند ۱۴۰۰). «تأثیر بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران»، قابل دسترسی در: <http://irdiplomacy.ir/fa/news/2010360>
- قربان اوغلی، جاوید (۱۰ مرداد ۱۴۰۱)، «ایران و جنگ در اوکراین، جاوید قربان اوغلی»، قابل دسترسی در: <https://www.sharghdaily.com>
- قنبری، ابراهیم (۲۲ بهمن ۱۴۰۰)، «بحران اوکراین و تأثیرات آن بر مذاکرات هسته‌ای ایران و گروه ۵ به علاوه یک»، قابل دسترسی در: <https://www.kebnanews.ir/news/4445881-5>

ماجدی، صادق (۲۲ دی ۱۴۰۰)، «چگونه بحران اوکراین بر مذاکرات وین سایه انداخته است؟»،

قابل دسترسی در: <https://ecoiran.com/107/9854>

مشرق نیوز (۸ اسفند ۱۴۰۰)، «بحران اوکراین بر مذاکرات وین تأثیر منفی ندارد/مذاکرات وین با

رویکرد رفع تحریم‌ها علیه ایران در جریان است»، قابل دسترسی در:

<https://www.mashreghnews.ir/news/1345258>

نامه نیوز، سایه بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران، ۱۴۰۰/۱۲/۲۵. قابل دسترسی در:

<https://www.namehnews.com/66/648262>

نیکوکار، غلامحسین و وجدالله قربانی‌زاده (۱۳۸۴)، «مدیریت سازمان‌های بی‌نظم»، *مجله دانشکده*

علوم انسانی مدیریت، آذر و دی، صص ۳۳-۱۳.

Elliott, Euel (2000), **Complexity, Politics and Public Policy in Knowledge Management Organizational Intelligence and Learning and Complexity**, Vol. II, Available at: <https://www.eolss.net/sample-chapters/c15/E1-29-03-07.pdf>.